

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Oslo 15.03.2013

Forslag til lov om omsetning av bøker (boklov) - høring

Innledning

Det vises til høringsbrev av 1.3.2013 vedrørende forslag til lov om omsetning av bøker (boklov).

Av naturlige grunner er jeg ikke en av mottakerne av høringsbrevet, men som en av de mange som de facto sørger for at forlagene kan utgi bøker og bokhandlene selge dem ønsker jeg som leser å gi et høringssvar.

Høringsnotatet angir 15 høringsspørsmål. Jeg gir tilbakemelding på spørsmål 1, 2, 4 og 9. I tillegg har jeg noen generelle kommentarer som også berører spørsmål 5.

Generelt

Som leser er jeg opptatt av a) informasjon, b) utvalg, c) tilgjengelighet og d) kostnad. Som kjøper av litteratur er jeg i tillegg opptatt av e) varighet (hvor lenge vil mediet det skrevne ord er på kunne benyttes) og f) utnyttelse (kan jeg gjøre med det hva jeg vil). De to siste elementer faller utenfor bokloven. I hvilken utstrekning de øvrige elementer blir «ivaretatt» vil jeg komme tilbake til i det følgende.

Lovutkastet er i all hovedsak en videreføring av dagens ordning slik den fremkommer i «Bokavtalen mellom forleggerforeningen og Bokhandlerforeningen» («Bokavtalen»). Bokavtalen er basert på et unntak fra Konkurranseloven og Bokloven baserer seg på at unntaket fra Konkurranseloven gjøres permanent enten ved å lovfeste fastpris for alle eller å videreføre dagens ordning.

Departementet uttaler at den kulturpolitiske begrunnelsen for fastpris på bøker er todelt.

«For det første forventer Kulturdepartementet at dette vil øke bransjens evne og villighet til å utgi et bredt spekter av bøker, også titler som selger i små opplag. Departementet legger til grunn at det gir forlagene rom til å kunne satse på nye forfatterstemmer og den smalere litteraturen.»¹

¹ Høringsnotat: Lov om omsetning av bøker (Boklov); s.5

«Den andre begrunnelsen er at fastpris bidrar til å opprettholde et landsdekkende bokhandlernet. Dette er viktig for å gi befolkningen i hele landet tilgang til et bredt utvalg av bøker til lik pris, og bokhandlernet er viktig for å få spredt og solgt et bredt utvalg bøker.»²

Det ser ut til at forslaget om fastpris bygger på en forståelse av at en slik modell vil føre til at de kulturpolitiske målene blir oppfylt.

Fastpris er ikke noe annet enn forlagets rett (og eventuelt plikt) til å fastsette utsalgsprisen per bok for den enkelte utgivelse. Modellen sier altså ikke noe om hvilke forfattere eller titler som vil bli utgitt. Dette er en vurdering som gjøres av forlagene utfra en forventning om kvalitet og markedspotensial. Kommersielt må forlaget ha et minste salgskvantum for å unngå å tape penger på en utgivelse. Dette endrer seg ikke med en fastpris annet enn muligens for de bestselgende forfattere.³

Fra denne leserens ståsted så fremstår det som om departementets «forventning» om at fastprisen vil «øke bransjens evne og villighet til å utgi et bredt spekter av bøker, også titler som selger i små opplag» bygger på at forlagene vil benytte overskuddet fra bestselgerne til å fremme smale titler (les: subsidiering). Loven inneholder ingen føringer for dette og bruken av fastpris for å oppfylle dette kulturpolitiske mål fremstår som i overkant optimistisk.

Når det gjelder det andre hovedpunktet skriver departementet⁴ at det er enighet i bokbransjen om viktigheten av «et godt og utbygget bokhandlernet over hele landet. For forlagene er dette å anse som et kollektivt gode, altså noe som tjener alle forlag for å få solgt flest mulig bøker. Siden alle forlag har interesse av et godt utbygd bokhandlernet bør alle også bidra til å opprettholde det. I høringen ble det vist til en utredning av individuell fastpris som viser at individuelle markedsaktører vil ha for lave incentiver til å løse kollektive problemer. Det oppstår et gratispassasjerproblem når det er frivillig å ha fastpris på nye bøker. Ved å sette en fastpris med en viss varighet, vil hvert enkelt forlag bidra til å sikre bokhandlerne en profittmargin som gir incentiver til å investere i et generelt høyt service- og kunnskapsnivå.» Dette argumentet lider av samme svakhet som nevnt ovenfor.

Fastprisen sier ikke noe om hvilken profittmargin bokhandlerne vil sitte igjen med. Den sier ikke annet en hvilken margin som er innbakt i hvert enkelt solgte eksemplar og skiller seg således i liten grad (annet enn at det er forlagene som setter prisen) fra en lineær boksalgsavtale. Som forlagene har bokhandlene (også de som er eiet av forlagene) egne kostnader som må dekkes.

Departementet viser videre til at «Lik pris på samme utgivelse, i alle salgskanaler gjør at bokhandler i utkantstrøk kan være konkurransedyktige mot nettbokhandler når det gjelder nye bøker (som selger samme papirbok på postordre, altså ikke e-bokutgave som ikke vil koste det samme). Alternativt kan en lett tenke seg at bokhandler i utkantstrøk ikke greier seg i konkurransen mot nettbokhandlene, og at nett blir eneste salgskanal i distrikts-Norge.»⁵

² Høringsnotat: Lov om omsetning av bøker (Boklov); s.6

³ Det vises flere steder til at fastpris vil medføre fokus på bestselgere – som i den enkelte tittel. Dette er en merkelig konstruksjon. Det ligger i begrepet «bestselger» at det er foretatt salg av den angjeldende tittel. Hverken forlegger eller forfatter vet når boken når tittelen antas om den vil selge godt eller dårlig.

⁴ Høringsnotat: Lov om omsetning av bøker (Boklov); s.17.

⁵ Høringsnotat: Lov om omsetning av bøker (Boklov); s.7.

Det er ikke vanskelig å være enig i at like konkurransevilkår er et gode og at der «er viktig at et bredt utvalg av litteraturen skal være tilgjengelig for folk der de bor, og at prisene skal være like både i sentrale strøk og utkantstrøk.»⁶, men departementets betraktning fremstår som ufullstendig. Betraktningen bygger på en forutsetning om at utgangspunktet er likt, hvilket det ikke er. Bokloven viderefører prinsippet om at det kan gis rabatt til sluttbruker – altså meg – på opp til 12.5 % av fastprisen. Ettersom kostnadene ved å opprettholde et fast utsalgssted er høyere enn å selge fra nettet er det ikke gitt at det blir «lik pris på samme utgivelse». I Aftenposten søndag 10. februar 2013 skriver Tom Egeland at «*Min siste roman koster 399 kroner som papirbok. På Haugenbok.no selges den for 349 kroner.*»⁷ Ettersom e-boken av samme tittel er en direkte konkurrent til papirboken fremstår det også som unaturlig å se bort fra prisen på denne når den fysiske bokhandelens levedyktighet skal vurderes. I den sammenheng er det vel nok å vise til at bokhandelkjeden Akademika i et fastpris regime hadde et underskudd i 2012 på 53 millioner kroner.

Som leser vil det å miste den fysiske bokhandelen være trist, men jeg kan ikke se «*at fastpris bidrar til å opprettholde et landsdekkende bokhandlernet.*»

Som leser er det vanskelig å se at fastpris vil føre til at min interesser når det gjelder utvalg, tilgjengelighet og kostnad blir ivaretatt gjennom den nye bokloven.

Forslaget fremstår mer som en styring av markedsmakt.

Høringsspørsmål

Høringsspørsmål 1: Lovens formål

Departementet foreslår at loven får en formålsparagraf som gjenspeiler språk- og litteraturpolitiske målsettinger.

Det kan være gode grunner til å gi en formålsparagraf og dersom departementets høringsspørsmål 1 er om man skal ha en slik bestemmelse, så kan det tiltres.

Et annet (mulig) spørsmål er om det er kommentarer til departementets forslag til formålsparagraf. Forslaget skriver:

«Formålet med denne lov er å legge til rette for bredde, mangfold og kvalitet i norsk litteratur, samt god tilgjengelighet over hele landet. Særlig viktig er det å ivareta forfatteren og leseren. Loven skal bidra til å fremme kultur og kunnskapsformidling og styrke norsk språk og skriftkultur.»

Som leser er det gledelig å se at man omfattes av lovens formål og skal bli «ivaretatt». Ettersom departementet ikke bruker plass på å utdype innholdet i formålsparagrafen er det uklart, i hvert fall for meg, hva som ligger i dette og om lovens formål oppnås gjennom forslaget.

Når det gjelder selve forslaget så viser det bl.a. til «*bredde, mangfold og kvalitet*». Det er uklart hva departementet legger i disse ordene. Formuleringen «bredde» retter seg muligens mot utvalget av

⁶ Høringsnotat: Lov om omsetning av bøker (Boklov); s.4.

⁷ Han viser også til at e-boken koster 262 kroner.

norsk litteratur fra fagbøker til dikt. Henvisningen til «mangfold», som distinkt fra «bredde», kan vise til aktørene slik som forfatter, forlegger, bokhandler og leser. Altså at det f.eks. skal legges til rette for at det blir flere lesere. Ordet kan også vise til plattform som papir, lydbok eller e-bok.

Når det gjelder ordet «kvalitet» så inneholder det så mange alternativer – også av subjektiv karakter – at begrepet i denne sammenheng nesten blir intetsigende.

Videre skal loven «bidra til å fremme» a) kultur, b) kunnskapsformidling og den skal «styrke norsk språk og skriftkultur.»

En innsigelse mot selve formålsparagrafen er at den er relativt omfattende og dekker flere formål. Som Foros og Kind skriver «*Generelt er det slik at det er vanskelig å oppnå flere mål med ett virkemiddel. Jo flere mål, jo flere virkemidler er det behov for.*»⁸

Høringsspørsmål 2: Lovens virkeområde

Lovforslaget gjelder for omsetning av bøker i Norge. Loven kan være teknologinøytral og altså omfatte alle publiseringsformater. Det forutsettes da at både papirbøker, lydbøker og digitale bøker skal være omfattet av loven. Digitale bøker vil være omfattet uansett om de strømmes, lastes ned eller er utformet som en applikasjon.

Jeg antar at departementets høringsspørsmål er om loven skal omfatte digitale bøker eller ikke. Dersom det legges til grunn at det skal være en boklov (hvilket på ingen måte er gitt) bør utgangspunktet være at den er teknologinøytral og omfatte alle publiseringsformater. Når det er sagt så forutsetter det at lovens ordninger passer for alle formater.

Produksjon og distribusjon av digitale bøker er enn annen en ved den tradisjonelle boken. f.eks. vil det ikke være behov for den fysiske bokhandel på samme måte. Bokloven må ikke legge opp til en ordning der e-boken får en kunstig høy pris eller kun distribueres på særskilte plattformer.

Det nåværende utkastet er i liten grad tilpasset brukt på digitale bøker og det ser ut til at den eneste bestemmelsen som vil ha aktualitet er § 6 Prissetting på bøker til sluttbruker. Departementet har, når det gjelder prissettingen av formatene, lagt frem to alternative forslag: obligatorisk fastpris og samarbeide om bokomsetningen. Det er ikke gitt at disse alternativer er tilpasset digital distribusjon.

Bokloven i sin nåværende form er i liten grad tilpasset den digitale boken og etter min mening vil det av den grunn være uheldig å inkludere digitale bøker i virkeområdet.

Lydboken er et annet format for boken. Alternativene fremstår i liten grad som tilpasset dette og bør således revurderes.

Departementet legger til grunn at det er nye bøker som skal ha fastpris. Dette er ikke klart utfra dagens tekst. Videre er det utfra dagens tekst uklart hva som klassifiseres som en ny bok. Se forøvrig Høringsspørsmål 6 i høringsnotatet som erkjenner dette problemet.

Departementet bør vurdere å innføre en definisjon av «Bøker» som er tilpasset det medium man ønsker å inkludere fremfor de alternative løsninger.

⁸ Fastpris på bøker: Bransjeomfattende eller frivillig?; Øystein Foros og Hans Jarle Kind (2012) s.12.

Departementet inkluderer fagbøker i Bokloven og viser til at et «*viktig middel for å sikre at norsk beholder og utvikler sin faglige uttrykkskraft, er et godt tilbud av norske fag- og lærebøker. Dette vil bidra til å sikre læringseffekt, innlæring av grunnleggende fagterminologi og at norsk fagspråk brukes og utvikles.*» Hovedmålene for språkpolitikken er gitt i St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening (Språkmeldingen). Om dette skrivers det i høringsnotatet på s. 5 «*I meldingen vurderes fastprisordningen som et stabiliserende element i et sårbart marked, ved å bidra til å sikre tilgang til norskspråklig studielitteratur.*» Interessant nok begrunnes ikke standpunktet. Det legges her til grunn at fastprisordningen bidrar til å «sikre tilgang til norskspråklig studielitteratur». Dette er i beste fall en usikker slutning.

Det ligger to elementer i dette som bør skilles fra hverandre: for det første norsk produsert litteratur og siden det her snakkes om fastpris legges det til grunn at den utgis fra et norsk forlag, for det annet at litteraturen er skrevet på et av de norske målformer.

Spørsmålet knytter seg til «læremiddel og faglitteratur (pkt. 73.5). Utgangspunktet her er at «*gode lærebøker er grunnlaget for god læring. Kva lærebøker og læremiddel som blir valde som studielitteratur, verkar difor inn på studiekvaliteten. Utgangspunktet bør vera å velja dei beste lærebøkene på marknaden.*»⁹ Det vises videre til en rapport fra Hatlevik og Nordgård (2001) som «*konstaterte til dømes at det i beste fall var uklart i kva grad skriving av lærebøker var fagleg meritterande for vitskapleg tilsette, og at det å skriva ei lærebok krev mykje samanhengande tid. Til saman gjer dette at mange tilsette kvir seg for å gå i gang med eit lærebokprosjekt. Det vart også vist til dei ugunstige marknadsvilkåra for norsk læremiddelproduksjon samanlikna med engelsk som er nemnde ovanfor.*»

Når det gjelder dette er det vanskelig å se hvordan fastpris kan være hjelpelig her. somd et fremkommer i høringsnotatet er læremidlene etter Kvalitetsreformen i høyskole- og universitetssektoren i større grad organisert ut fra ressurslister enn angitt i tradisjonelle pensumlister. Studentene står således firere til å velge blant tilgjengelige læremidler. Som leser og kjøper av faglitteratur er det vanskelig å ikke være enig med Trygve Hegnar i Finansavisen fredag 15. mars 2013: «*Studentene vil nok også i tiden fremover søke de billigste løsningene og lærebøkene, og hverken nettbutikker eller Amazon vil forsvinne med det første.*»

Høringsspørsmål 4: standardkontrakt for forfatter og oversetter

Departementet foreslår å videreføre ordningen med samarbeide om standardkontrakter til forfattere og deres agenter. En slik kontrakt foreligger i dag gjennom den såkalte Normalkontrakt. Dagens Normalkontrakt for skjønnlitteratur har i artikkel 8 bestemmelser om forfatterens vederlag. Vederlaget er her satt til «15 % royalté av de første 5.000 eksemplarer og deretter 20 % royalté av bokens fastpris inntil fastprisperiodens utløp, deretter den av forlagets fastsatte veiledende utsalgspris.»

Forlagenes konkurranse ligger i hva de kan tilby forfatteren av den aktuelle bok. Gjennom Avtale om Normalkontrakt for skjønnlitteratur mellom Den norske forleggerforening og Den norske Forfatterforening er royalté som konkurranseparameter tatt bort.

⁹ St.meld. nr. 35 (2007-2008) pkt. 7.3.5.1

Forfatterorganisasjonene har uttalt at når royaltyen kan beregnes ut fra en gitt fastpris over en gitt periode, gir dette forfatterne en forutsigbarhet med hensyn til inntjening¹⁰ og departementet skriver at normalavtaler mellom Forleggerforeningen og forfatter- og oversetterforeninger i Norge sikrer likhet og trygghet for landets forfattere og oversettere. Det er vanskelig å følge denne logikken. Forfatterens honorar er en funksjon av pris gange mengde. Det hjelper lite med en fast høy pris om svært få kjøper til den prisen.

Som leser er man avhengig av at det skrives ny litteratur; det vil si at det er tilfang av nye forfattere og nye titler. Ordninger som kan medføre økt utvalg ivaretar meg som leser og tiltres. Spørsmålet er om den foreslåtte ordning har en slik konsekvens.

Høringsspørsmål 5: Prissetting på bøker til sluttbruker

Spørsmålet om fastpris er omtal i de generelle bemerkninger ovenfor.

Høringsspørsmål 9: Skaffe og leveringsplikt.

«Det er viktig at et bredt utvalg av litteraturen skal være tilgjengelig for folk der de bor, og at prisene skal være like både i sentrale strøk og utkantstrøk.»¹¹ I en boklov av denne karakter fremstår dette som en nødvendig regel.

Mvh

Rune Omdahl
Konsument

¹⁰ Gjengitt på s. 16 i høringsnotatet.

¹¹ S. 4